

TOMÀS PERIS ALBENTOSA

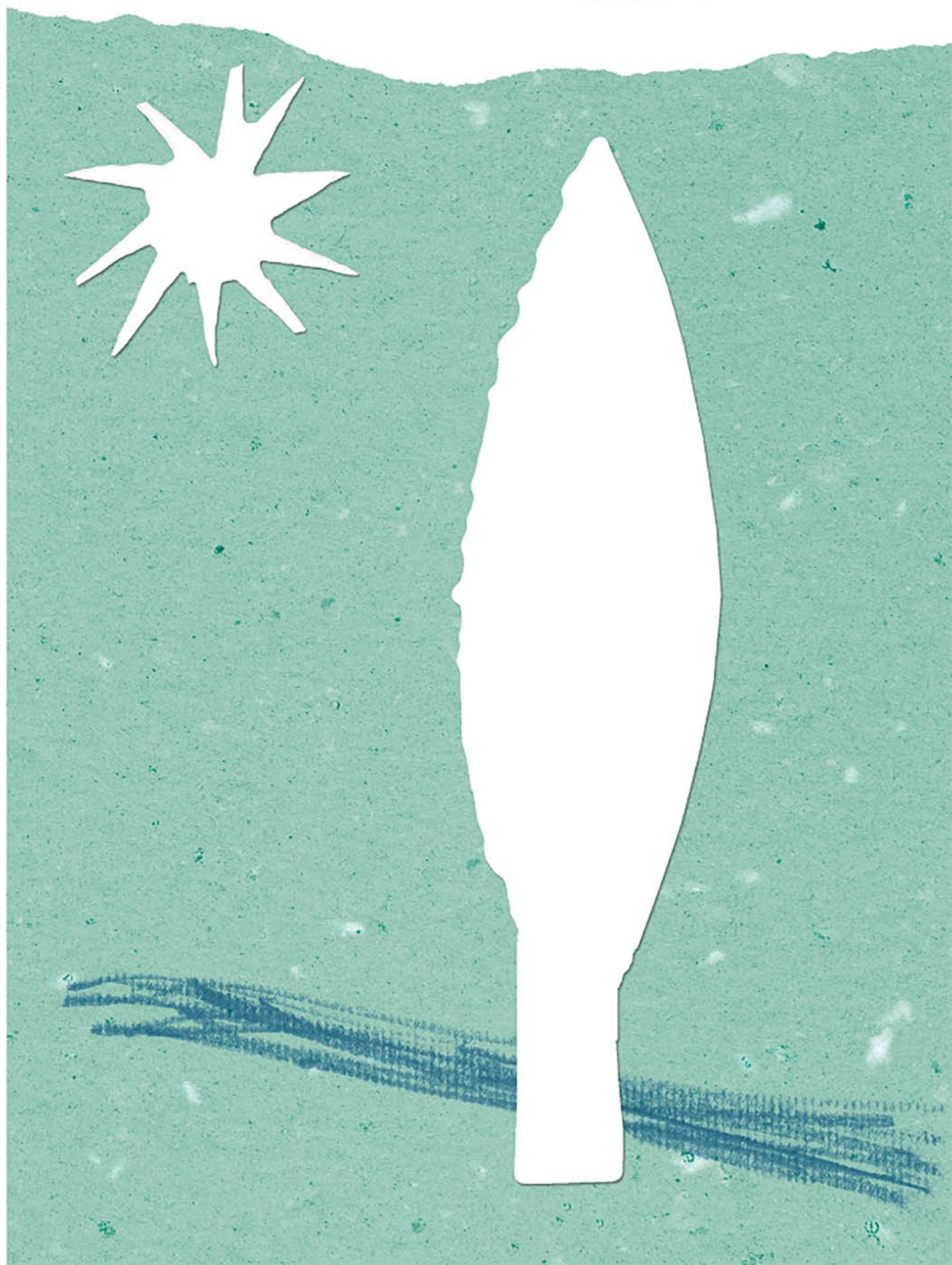
HISTÒRIA DE LA RIBERA

DE VESPRES DE LES GERMANIES
A LA CRISI DE L'ANTIC RÈGIM

[SEGLES XVI-XVIII]

Poders i conflictes

VOLUM VI

PRIMERA PART:
GUERRES DIRECTES I CONFLAGACIONS OPAQUES

CAPÍTOL I: LES GUERRES MEDIEVALS, UNS PRECEDENTS ACLARIDORS

La societat feudal de temps medievals era un món explícitament guerrer. L'activitat militar constituïa la base econòmica de la poderosa aristocràcia, bé es limitara a protegir els vassalls propis o bé consistira en la coacció bèl·lica per cobrar tributs a d'altres comunitats i la conquesta de territoris aliens. A més, la pràctica de la guerra configurava el fonament ideològic del prestigi social i dels privilegis que la llei reconeixia als nobles. I, en última instància, la disponibilitat d'un exèrcit nombrós i operatiu era la principal premissa sobre la qual s'assentava el poder polític que corresponia a cadascuna de les peces que integraven el regne: monarquia, noblesa, ciutats, comunitats camperoles, etc.

La Ribera del Xúquer experimentà durant la Baixa Edat Mitjana els diversos efectes (directes o indirectes, obvis o difícils de percebre) ocasionats per un dilatat repertori de conflictes armats que podem agrupar en la següent tipologia:

- Lluites contra els musulmans, un apartat que inclou la conquesta de Jaume I, la repressió armada de les revoltes dels mudèjars valencians (entre les quals destaca la d'al-Azraq) així com diversos enfrontaments amb el regne nassarita de Granada o el benimerí de Marroc.¹
- Hostilitats intermitents amb Castella, disputant-se l'hegemonia peninsular, baralles en les quals la Corona d'Aragó tractà d'aprofitar les conjuntures de debilitat del rival per aconseguir avantatges territorials.
- Campanyes de conquesta a la Mediterrània per a obtindre les bases que permeteren sostindre la projecció comercial a costa dels genovesos.
- Guerres civils entre valencians, com la Unió del 1347-1348.
- Participació en els conflictes que afectaren Catalunya, bé fóra l'atac dels monarques francs o la guerra civil que patí el Principat durant la segona meitat del segle xv.
- Finalment, no faltaren guerres privades entre faccions nobiliàries, com les que enfrontaren en sagnants bàndols les oligarquies i les respectives clientele pel monopoli dels càrrecs municipals (destaca la pugna dels Soler contra els Centelles, en temps de Martí l'Humà, que donà lloc a veritables batalles, com la de Llombai del 1404).²

1.1. GUERRES APOCALÍPTIQUES EN TERRITORI PROPI:

LA UNIÓ (1347-1348) I EL CONFLICTE AMB CASTELLA DEL 1356-1367

Els millors exemples de guerres fàcils de percebre (a causa de les manifestacions destructives explícites que les acompanyaven i al fet d'afectar de manera directa el territori riberenc) els trobem en temps de Pere el Cerimoniós, regnat durant el qual tingueren lloc la guerra civil de la Unió i la dura contesa sostinguda amb Castella.

Els tributs exigits per Pere IV per sufragar l'expansió mediterrània contribuïren a provocar l'esclat de la guerra de la Unió (pàgina de l'*Aureum Opus*, conservat a l'Arxiu Municipal d'Alzira, en la qual es representa a Pere el Cerimoniós).

- Aquestes topades amb regnes musulmans meridionals arribaren al zenit durant el primer terç del segle xiv, quan les incursions de genets granadins foren reemplaçades, entre 1333 i 1337, per una amenaça més greu: el perill d'invasió del regne de València per Abu-l-Hassan de Marroc, que es temé que provocaria una revolta general de l'abundant població musulmana valenciana (DD.AA.: *De la conquesta a la federació hispànica...*, pàgs. 193-194).
- DD.AA.: *Historia de Valencia Levante...*, pàg. 126. Segons quina fóra la intensitat de la lluita o l'escenari on es desenvolupava el conflicte, les conflagracions poden reagrupar-se en els següents nivells d'activitat. En primer lloc, les guerres generalitzades pertor arreu del territori valencià, com ara la conquesta de Jaume I, la Unió o les invasions castellanes. També hi hagué conflictes focalitzats que sols afectaren determinades parts del regne, com ara les revoltes mudèjars. Sovintejaren les greus amenaces militars, que obligaven a adoptar oneroses mesures defensives. Foren especialment rellevants les campanyes bèl·liques desenvolupades en escenaris llunyans, com ara l'expansió mediterrània i les guerres de Catalunya. I, finalment, no podem oblidar les diverses mostres de bandositats oligàrquiques.

Torís seguí els plantejaments reivindicatius de la ciutat de València en la guerra de la Unió (ermi-ta dels Dolors, a Torís).

La guerra de la Unió fou breu (1347-1348), però particularment violenta. Les càrregues fiscals exigides per Pere IV per sufragar les campanyes d'expansió mediterrània i el creixent autoritarisme monàrquic que perseguia enfortir «la sobirania reial, en detriment del model contractual pactista, defensat per les ciutats i materialitzat a través de les corts», acabaren provocant l'esclat de la revolta.³ La reacció *constitucionalista*, encapçalada per la capital del regne, sols tenia el propòsit de frenar la política autoritària de Pere IV,⁴ però es transformà una cruenta guerra civil. València, Alzira, Morvedre i d'altres municipis, tant de reialenc com de senyoriu (sobretot la burgesia comercial, l'artesanat i el poble pla), donaren suport a la rebel·lió mentre que el rei rebé auxili de la major part de la noblesa i de moltes viles, liderades per Xàtiva.

La Ribera, com qualsevol altra comarca, quedà dividida. Alzira i els nuclis cristians del terme (Carcaixent, Algemesí, Guadassuar, etc.), així com Castelló, Torís, Cullera i Sueca, secundaren els plantejaments reivindicatius de la ciutat de València. Per contra, moltes senyories, obligades a seguir les directrius del noble que exercia l'autoritat en el lloc, es mantingueren fidels al rei, cosa que els valgué ser saquejades pels unionistes. És el cas de l'Alcúdia, que es negà a participar «en les obres dels murs de la dita vila d'Algezira»⁵ i, en represàlia a la fidelitat al bàndol reialista, patí una incursió de tropes alzirenyes que destrossà la residència senyorial i danyà el poble («talada la vinya. E ultra allò [...] li havien cremat lo dit loch e se n'havien portada roba e fets alguns mals»)⁶. Unes ràtzies semblants es repetiren en les menudes senyories mudèjars de la vall de Càrcer que no donaren suport a la Unió.

El país del Xúquer fou l'escenari de la primera gran victòria dels unionistes, la batalla de la Pobra Llarga, que tingué lloc el 4 de desembre del 1347, un rellevant episodi militar que palesa la crueltat inherent en aquestes assoladores lluites fraticides. L'atac d'Alfons Roger de Llúria a Cocentaina, un nucli que s'havia adherit als rebels, provocà que es concentrara a Alzira un nombrós exèrcit de quasi 10.000 soldats disposat a auxiliar aquella vila.⁷ Els 5.000 peons i 150 genets reialistes que eixiren de Xàtiva adoptaren l'estratègia de provocar als rebels amb la fórmula de destrossar la part meridional del terme d'Alzira. En paraules de Francesc Fogués: «*quisieron provocar al*

3. FURIÓ: *Història del País Valencià...*, pàg. 80. La proclamació de la infanta Constança com a successora, el 1347, contradient les lleis del regne, sols fou l'espurna que féu esclatar tant de malestar acumulat. Al darrere hi havia una creixent pressió tributària (decidida de forma unilateral pel rei, amb mires a finançar la política mediterrània), les abusives alienacions del patrimoni reial, les generoses concessions a la noblesa, els nombrosos contrafurs comesos pels oficials reials, que venien retallant les competències dels municipis, etc. (DD. AA.: *Historia de Valencia Levante...*, pàgs. 120-122).

4. Pretenia crear institucions que controlaren el poder reial, en concret un jutge amb facultat per a revocar totes aquelles iniciatives que no s'ajustaren als Furs (institució que recorda molt a la Junta de Contrafurs que s'intentà crear molts anys després, el 1701, tot just en acabar d'accedir al tro Felip V).

5. Respongué a aquesta exigència dient que «allò ells no farien si donchs no-ls ho manava lur senyor».

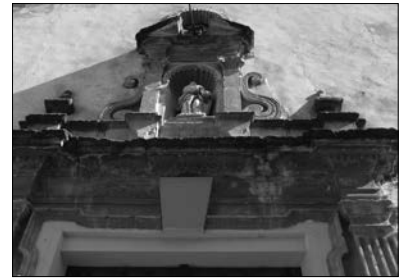
6. El senyor de l'Alcúdia, Pere de Vilanova, acudí des de Xàtiva a parlamentar amb els alzirenyes, tractant que no actuaren contra la seua senyoria i mirant de convèncer-los que tornaren a l'obediència reial; posteriorment, participà com a banderer de les tropes reialistes a la batalla de la Pobra Llarga (VALLÉS: *De la Carta de Poblament...*, pàgs. 45-46).

7. En concret eren 8.000 peons i 400 cavalls enviats per la ciutat de València a més de 1.000 peons i 50 genets reunits a Alzira i comanats per Bernat de Vic.

*enemigo y para ello concibieron la infernal idea de incendiar los poblados de la demarcación de Alcira [...]. Pronto las llamas comenzaron a elevarse en enorme pira, sembrando el pánico entre los pobladores de Carcagente que enloquecidos huían a la desbandada para refugiarse en Alcira. La población quedó pronto convertida en inmensa hoguera, y cuando la obra de destrucción ya estaba consumada, comenzaron los regalistas a replegarse hacia Játiva, no sin antes reducir a pavesas [...] el poblado de Cogullada. Las fuerzas de Valencia, junto con las de Alcira, iban a la caza de estos malvados y ya cerca de Puebla Larga les alcanzaron».*⁸ Andreu Guillem d'Escrivà cometé la imprudència d'avançar-se massa, amb la part de l'exèrcit que comanava i fou derrotat per les tropes rebels prop de Cogullada.⁹ La victòria unionista fou contundent i deixà el terme de la Poble sembrat de cadàvers, entre els quals molts cavallers, sense que l'exèrcit insurrecte patira a penes baixes. Incapaços de prendre Xàtiva, les tropes victorioses es limitaren a destrossar l'horta d'aquesta ciutat i la vall de Càrcer, per retornar després al seu punt d'origen (Alzira i València), oblidant el propòsit inicial de socórrer Cocentaina.¹⁰

Vist el caire tan desfavorable que anaven prenent els esdeveniments,¹¹ el mateix Pere IV hagué d'acudir al front d'una expedició de soldats catalans que aconseguí arribar fins a Morvedre; però la falta de diners per a pagar als mercenaris que l'acompanyaven i la resistència de Sagunt provocà que el rei acabara presoner dels rebels de la capital. El caos provocat per la pesta negra facilità, però, el contraatac de Pere el Cerimoniós, que aconseguí liquidar aquesta sagnant guerra arran de la batalla de Mislata, guanyada el 8 de desembre del 1348.¹²

La màxima activitat bèl·lica en terres valencianes s'assolí, entre 1356 i 1365, quan la contesa amb Castella provocà que la guerra més assoladora i tot tipus de manifestacions de violència armada esdevingueren fenòmens quasi estructurals, fent d'aquesta etapa «un dels moments més calamitosos i difícils de la història medieval».¹³ La vulnerabilitat valenciana (el regne quedà força debilitat per la guerra civil i la gran pesta de 1348) propicià les agressions castellanques, que prengueren la forma prioritària de cavalcades destructives i accions de saqueig (devastar collites, robar ramat, etc., que deixaven desolats els territoris), o bé setges intimidadors, evitant enfrontar-se amb d'altres exèrcits rivals en batalles campals, sempre massa incertes i arriscades. Cullera i Alzira, avantsala de la capital del regne, patiren l'atac de les tropes castellanques amb un resultat desigual: mentre que l'illa del Xúquer pogué resistir, Cullera es veié obligada a capitular, en no poder suportar l'efecte destructiu de les «pedres de ginyes, de bombardes, pilotes, de ballestes de tro e passadors, les quals totes armes [...] feya portar lo dit rey de Castella en los dits seus combatiments e setges». La inusual concurrència de mercenaris¹⁴ féu especialment devastadora la guerra, ja que aquestes terribles tropes no tenien cap escrúpol de rapinyar el territori que se suposava que havien de defensar si les autoritats valencianes no satisfien les seues exigències.¹⁵ La resistència als exèrcits castellanques de Pere el Cruel durant més de deu anys fou calamitosa, ja que ocasionà «una veritable hemorràgia demogràfica i econòmica», i deixà al darrere un rastre de «morts [...], mutilacions [...], expulsions i exilis massius [...]; a les malalties i fams extremes [...] s'afegiran la pèrdua de les collites, els furts de bestiar, la tala sistemàtica d'arbres i la destrucció de molins i sèquies».¹⁶

La batalla de la Poble, prop de Cogullada, deixà la zona sembrada de cadàvers de cavallers (façana de l'església de Cogullada).

8. FOGUÉS: *Historia de Carcagente...*, pàgs. 126-129.

9. Els fidels al rei s'emboquaven a la Serratella, mirant d'obtenir avantatge en un territori muntanyenc, però els unionistes no caigueren en el parany de voler perseguir-los en aquest terreny advers. Amb el propòsit de fer-los eixir a una zona plana i amb bona visibilitat, els de la Unió saquejaren la casa de Jaume Esplugues, senyor de la Poble Larga, que formava part del bàndol reial. Segons Escolano, «el dicho Jaime de Esplugues, señor de la Puebla, acudió a juntarse en Villareal con otros caballeros [...] para resistir a los unidos, y guardar el reino para su rey», posant-se a les ordres del lloctinent reial, Pere de Xèrica. Aquest mateix cronista relata com «entraron los enemigos por ella [la Poble Larga] a sangre caliente, y con la prosecución de la victoria pusieron fuego a las casas y castillos en los que se abrasaron los papeles y privilegios de sus mayores» (*Década Primera...*, llibre IX, columnes 1195-1196; NAVARRO: *La Poble Larga...*, pàgs. 38-41).

10. Vila que, abandonada pels correligionaris d'altres comarques, caigué en mans dels reialistes poc després.

11. Els unionistes assoliren una altra gran victòria a Bétera el 17 de desembre del 1347.

12. A. Furió resumeix els estralls ocasionats per la violència militar recordant que «enderrocava les cases, arrasava les collites, exterminava els ramats i, sobretot, provocava la desorganització general de la vida econòmica [...], per la seqüela de pillatges, fams i malalties» (*Història del País Valencià...*, pàg. 104).

13. DD.AA.: *De la conquesta a la federació hispànica...*, pàgs. 207 i 220.

14. Les tropes castellanques de l'infant Ferran i d'Enric de Trastàmara o del cabdill bretó Duglesclín, al servei del monarca valencià, així com dels soldats anglesos que ajudaven Pere I de Castella.

15. DD.AA.: *op. cit.*, pàgs. 225-227.

16. FURIÓ: *Història del País Valencià...*, pàgs. 104 i 112-116.

Segell de Pere el Cerimoniós.

La guerra amb Castella provocà unes campanyes molt assoladores entre 1356 i 1365 (combat medieval representat en una miniatura del segle XIII).

Cullera i Alzira patiren l'atac de les tropes castellanes a mitjan segle XIV (creu de Sant Joan que figura en una làpida sepulcral conservada a Cullera).

TAULA 1.1: PRINCIPALS CAMPANYES MILITARS DE L'ÈPOCA MEDIEVAL	
Data	Campanya bèl·lica
Meitat s. XIII*	Conquesta del regne de València per Jaume I.
1244	Atac castellà a Moixent i Énguera.
1247-1258	Aixecament mudèjar al sud del regne, liderat per Al-Azraq.
1276-1277 *	Repressió de les revoltes generals protagonitzades pels mudèjars valencians.
1281	Incorporació de la Vall d'Aiora al regne de València (abans pertanyia a Castella).
1282	Campanya en el nord d'Àfrica i annexió de Sicília.
1285	Participació de ballesters valencians per a frenar la invasió francesa de Catalunya.
1286	L'exèrcit de la Unió aragonesa devasta el Camp de Morvedre i l'Horta de València.
1287	Conquesta de Menorca.
1291-1301	Guerra contra Castella i conquesta momentània del regne de Múrcia.
1294	Campanya de Jaume II contra Artal d'Alagó a les comarques castel·lenques del Maestrat i els Ports.
1304	Incursions protagonitzades per musulmans granadins en la zona meridional del regne.
1309	Croada contra Granada, conjuntament amb Aragó i Castella.
1323-1324	Conquesta de Sardenya.
Dècada 1330	Freqüents agressions de la pirateria genovesa.
1336	Tropes castellanes amenacen de creuar la frontera amb la finalitat de conquerir Xàtiva.
1337	Pànic intens provocat per les notícies dels preparatius del rei del Marroc per a envair el Regne de València.
1340	Campanya a l'Estret de Gibraltar, per a dificultar el pas cap a la península d'un gran exèrcit benimerí.
1343-1344	Conquesta de Mallorca, el Rosselló i la Cerdanya.
1347-1348*	Esclat de la Unió, una guerra civil entre valencians que provocà importants destrosses.
1349-1356	Expedicions d'expansió mediterrània: destaca la realitzada per sufocar la revolta de Sardenya —entre 1351 i 1354—, que rebia l'ajut de Gènova.
1356-1376*	Llarga i cruenta guerra amb Castella, que afectà molt durament el territori valencià, castigat per diverses incursions dels exèrcits castellans i les rapinyes de mercenaris bretons i anglesos.
1373-1410	Intenses bandositats nobiliàries (guerres privades entre sectors de l'oligarquia).
1393	Nova expedició militar contra Sardenya.
1398	Atac de l'armada valencianomallorquina contra la costa algeriana.
1429-1430*	Nova guerra contra Castella.
1442	Alfons el Magnànim culmina la conquesta del regne de Nàpols.
1462-1472	Participació tangencial en la guerra civil catalana, en favor de Joan II.
1473-1475	Guerra contra la monarquia franca amb l'objectiu de recuperar el Rosselló i la Cerdanya.

*Amb asterisc aquelles campanyes que afectaren de forma més directa el país del Xúquer.

1.2. ALTRES CONFRONTACIONS I ELS SEUS RESULTATS IMMEDIATS:

L'ONEROSA PREOCUPACIÓ DEFENSIVA

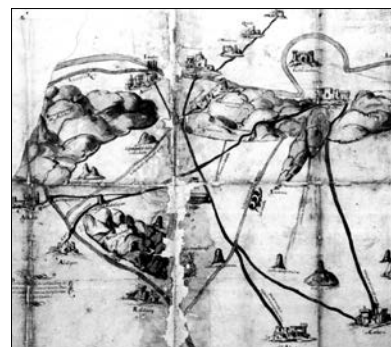
Tot tipus d'activitat militar, tant les guerres més visibles com les conteses més discretes (fins i tot les amenaces que mai no arribaren a materialitzar-se o les campanyes en escenaris remots), provocaren efectes de tot tipus: pànic a l'arribada de tropes enemigues, quantioses despeses, trencament de la normalitat econòmica i substancials efectes polítics.

La primera idea a destacar és que el fenomen bèl·lic tingué un abast molt superior al que s'obtidria estudiant les principals batalles que tingueren com a escenari el territori valencià o la vall del Xúquer. Resulta fonamental tindre present que no sols hi hagué la guerra més descarnada, la més obscenament apocalíptica, la qual se'ns mostra amb tot luxe de detalls i ornada amb descripcions quasi literàries; és essencial contemplar també tot tipus de manifestacions militars, fins arribar a incloure en l'anàlisi tot tipus de conflagracions opaques. Hi hagué guerres properes i guerres llunyanes, campanyes de conquesta i guerres defensives, grans batalles i prosaiques operacions de pillatge per desgastar l'adversari... Cal remarcar que la major part dels episodis bèl·lics no consistiren en gloriosos combats entre exèrcits valerosos i disciplinats —uns fets carregats d'èpica— sinó cruels i poc coratjoses accions de rapinya i anihilament realitzades sobre una població civil indefensa, pròpies de les campanyes de desgast i dels actes de represàlia, que buscaven desmoralitzar l'enemic i accelerar la rendició.¹⁷

Les cavalcades militars comportaven uns efectes ben nocius, com els que patí la part occidental de la Ribera el juliol de 1430, quan «venguí lo mestre de Calatrava ab mil de cavall e cinch-cents de peu e corregueren Macaster e Lombay, Carlet e l'Alcúdia e prengueren Antella e affogaren e combateren Cotes e la vall de Carce, e perderen-hi trenta hòmens e combateren tota la vall de Carce [...]. E de aquí anaren-se'n a Tous e portaren-se'n de VI mil cabeces de bestiar».¹⁸ Cal emfatitzar que en tot tipus d'atacs (bé foren veritables guerres o bé es tractara de ràtzies puntuals) patien més els llogarets, desprotegits i dispersos en un territori rural, que els principals nuclis, protegits per una alta densitat de tropes defensores i fins i tot emparats per sòlides muralles, com és el cas d'Alzira.

El desigual balanç de costos i beneficis feia preferibles les guerres de conquesta a les operacions defensives. Les campanyes d'atac no estaven exemptes de riscos, però hi havia molt a obtindre: botí, mercès del monarca guanyador, etc. Per contra, la defensa del territori propi era tan costosa o més que organitzar operacions de conquesta, però el millor que podia aconseguir-se era no eixir massa malparat de les escomeses de l'enemic.¹⁹

Com tants altres territoris, la vall del Xúquer reforçà el caràcter de terra de castells durant els segles XIII i XIV, una estructura defensiva basada en l'existència dels següents elements: (a) un cinyell de torres d'origen islàmic, al nord de la Ribera²⁰ que guardaven la població local i complicaven l'avanç cap a la ciutat de València; (b) una sèrie de castells que controlaven les principals vies de pas;²¹ (c) el recinte emmurallat d'Alzira que emparava la població de la zona i obria o tancava el principal pas del Xúquer als exèrcits que es desplaçaven en direcció nord-sud; (d) finalment, diverses torres civils gòtiques, annexes a les esglésies, on el veïnat local trobava refugi durant les pitjors emergències.²²

La major part dels episodis bèl·lics medievals foren cruels accions de rapinya sobre una població civil indefensa, com les cavalcades que patí la part occidental del país del Xúquer el juliol de 1430 (mapa de la part occidental de la Ribera, Arxiu Històric de Barcelona, Fons Castellí, reproduït dins PONS ALÓS: *El señorío de Sumacàrcer...*, pàg. 73).

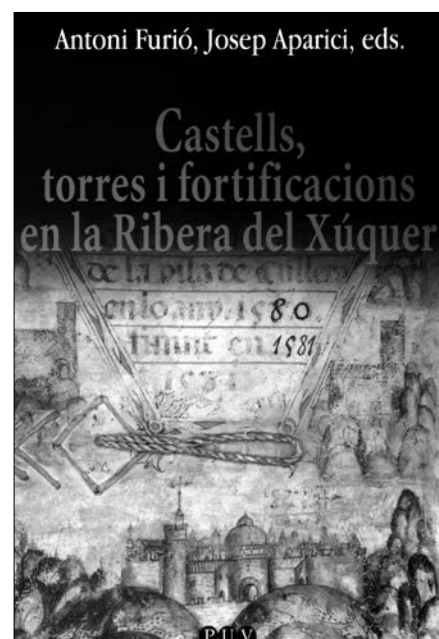
17. Part de l'estratègia de Jaume I per a rendir Xàtiva consistí a talar els camps de la seua horta i trencar les conduccions d'aigua que permetien regar les collites.
18. J. SÁIZ: «La intervenció del poder real...», pàgs. 146-160.
19. De totes maneres, la capacitat d'opció era ben limitada, ja que participar d'una guerra ofensiva o veure's immers en un conflicte defensiu depenia del balanç de forces (sempre es mirava d'aprofitar les conjuntures de debilitat de l'adversari per atacar-lo).
20. Espioca, les dues de Benifaió, la d'Almusafes i les de Rassef i Trullàs, a Sollana.
21. Els «de Cullera i Corbera, el camí de la costa; els de Castelló i Sumacàrcer, la vall del Xúquer i el camí interior, cap al centre del país i cap a Castella; els de la Vall dels Alcalans [literalment 'vall de castells'], altres rutes secundàries cap a i des de la meseta castellana» (FURIÓ: «Introducció», pàgs. 12-15).
22. A tall d'exemple, Alcover assenyalava com la torre-campanar de Carlet «servia de defensa a la població» i Bisbal del Valle informa que el «castell» de Llombai «encara estava en perfectes condicions el 24 de novembre de 1485» (*Monografia històrica de la villa de Carlet...*, pàg. 61 i *La baronia...*, pàg. 18). J. Sáiz explicita com a principals elements defensius de la Ribera Alta, les fortificacions de Torís, Montroi, Montserat, Llombai, Carlet, l'Alcúdia, Massalavés i Alàsquer al nord i oest, així com Sumacàrcer, Antella, Sallent i Alcàntera pel sud («La intervenció...», pàgs. 146-160).

Cada amenaça militar ocasionava importants despeses, ja que calia fer obres per mantenir operatives les fortificacions, acumular pertrets per aguantar un llarg setge, pagar als homes encarregats de reforçar la vigilància o combatre. Així, Alzira es veié obligada a efectuar onerosos desemborsaments, el 8 de gener del 1369, ocasionats per «les escortes i pertrets, per raó de les guerres de Castella»²³ i encara augmentà l'endeutament censal del municipi en 2.050 lliures, l'any 1383, a causa de l'amenaça de guerra amb Castella.²⁴ Els veïns de la Vila i Honor de Corbera hagueren de «pagar les guaytes [...] per custòdia de dit castell» en l'any 1402.²⁵ El consell municipal alzireny determinà, el 13 de juny del 1411, reforçar la guàrdia que controlava l'accés a la dita vila, augmentant-la fins a 20 homes en els portals dels ponts de pedra; es preferien els voluntaris pagats, però es preveia que «si puix per los jurats no són trobades persones suficients per soldada a guardar los dits portals, que aquells sien per tanda», és a dir, es posarien en marxa torns forçats entre els veïns.²⁶ La simple por que l'interregne subsegüent a la mort del rei Martí derivara en un conflicte bèl·lic ocasionà que Alzira es carregara, al final de gener de 1412, censals per valor de 1.800 lliures amb què proveir-se de «subsistències, armes i demés efectes de defensa», amb els quals fer front al perill de dissensions i guerres provocat per l'òbit del rei.²⁷ Les correrries d'hosts castellanans durant l'estiu del 1429 obligaren a extremer la vigilància i organitzar la defensa, originant importants despeses. Així, les pressions de l'alcaid i el batlle de Corbera sobre els vassalls, obligant-los a fer guaites forçades en el castell i vexant la comunitat camperola amb un autoritarisme extrem i exigències impròpies, provocaren la fugida cap a d'altres senyorius d'una part considerable del veïnat.²⁸ Les cavalcades castellanans del 1429 ocasionaren —a pesar del desgrat nobiliari— la intervenció directa dels oficials reials en les fortificacions senyorial de la Ribera.²⁹ La guàrdia de les pròpies baronies sempre significava una feixuga càrrega que gravava les hisendes nobiliàries i aquest tipus de despeses defensives s'incrementaven davant cada amenaça enemiga, fent que el seu import superara momentàniament el valor de les rendes recaptades als vassalls. És per aquest motiu que els nobles preferien

23. Arxiu Municipal d'Alzira, signatura 011/44.
 24. Els censals es carregaren «per les guerres de Castella i altres necessitats urgents de la vila» (Arxiu Municipal d'Alzira, signatura 011/49).
 25. VERCHER: «La tinença del castell de Corbera...», pàg. 142.
 26. FERRER CLARI: «Les muralles d'Alzira...», pàgs. 85-86.
 27. Arxiu Municipal d'Alzira (d'ara en avant citat com a AMA), signs. 011/151 i 152.
 28. VERCHER: «La tinença del castell de Corbera...», pàgs. 142-143.
 29. En paraules de J. Sáiz, la «*intromisión en los castillos señoriales no era más que una exigencia de la monarquía a los nobles a contribuir en la defensa del reino, sufragando los gastos en obras, armamento y alimentos*». El cost de l'equipament bàsic d'un cavaller —«*un arnés de guerra y tres caballos, una montura de calidad y dos cabalgaduras comunes*»— superava un mínim d'entre 175 i 250 lliures, despesa a la qual calia afegir la de les obres de manteniment de la fortificació i els pertrets (armes i aliments) imprescindibles per a mantindre operativa la host senyorial (SÁIZ: «La intervención...», pàgs. 162-165).

Les correrries d'hosts castellanans durant l'estiu del 1429 obligaren a extremer la vigilància a la vall del Xúquer, originant importants despeses (llibre que recull les aportacions a la part monogràfica de la VIII Assemblea d'Història de la Ribera).

La guerra fou un factor impulsor de l'autoritarisme monàrquic (pàgina de l'*Aureum Opus*, conservat a l'Arxiu d'Alzira, en què es representa el rei Jaume I).

destinar l'esforç econòmic i personal a participar en les campanyes de conquesta, ja que es tractava d'una despesa molt més honrosa —i lucrativa— que el reforç de baluards en temps de perill.

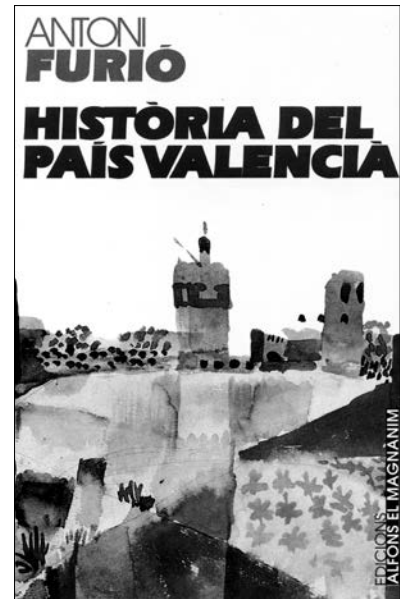
1.3. ELS EFECTES POLÍTICS I SOCIALS DE LES GUERRES: AUTORITARISME MONÀRQUIC I PRESSIÓ TRIBUTÀRIA

Fins a tal punt la guerra fou un fenomen central en temps medievals que ha de ser considerada com un dels principals estímuls de l'evolució política, en especial del creixent autoritarisme monàrquic, com constatem en els paràgrafs següents.

La conquesta del regne de València de mitjan segle XIII fou una fita reeixida en el procés de reforç del poder monàrquic. El nou regne cristià nasqué d'una conquesta iniciada pels nobles i assumida intel·ligentment per Jaume I, que sabé aprofitar en benefici propi la força militar de les hosts nobiliàries i les milícies urbanes. En contrast amb la societat andalusí (que es limitava a pagar impostos i delegava les tasques bèl·liques en el poder central), la València feudal fou, des de bon començament, una societat militaritzada, les elits dirigents de la qual havien fet del domini per les armes el seu ofici i tenien una economia «sustentada essencialment sobre els beneficis de la guerra».³⁰

Si el rei Jaume I i els seus successors aconseguiren minvar el tradicional poder nobiliari fou gràcies a la major autonomia militar que els atorgava l'entesa —mútuament profitosa— amb les ciutats i les viles reials. A canvi d'obtenir furs i privilegis que els conferien una major rellevància política, les oligarquies dels principals nuclis no pararen de subministrar a la monarquia recursos fiscals i ajut guerrer.³¹

Després d'una primera fase d'apaivagament dels conflictes, d'indiscutible hegemonia de la corona i de fructífera entesa amb les elits urbanes (regnats de Jaume I i Pere el Gran), un radical viratge polític provocà una sèrie de tensions que culminaren en la guerra de la Unió. Alfons el Liberal, Jaume II i Pere el Cerimoniós, embarcats en una costosa política exterior de conquestes mediterrànies per sustentar l'expansió comercial, jugaren a dues cartes, mirant de sumar al ja tradicional suport urbà l'ajut de l'estament nobiliari. Els beneficis aconseguits pels col·laboradors en les campanyes militars reials foren molt desiguals. Les viles obtingueren poca cosa més que la facultat de crear una fiscalitat municipal —cises sobre el consum de certs productes— i permís per a endeutar-se —carregar censals—, novetats darrere les quals hi havia el propòsit de facilitar-los complir millor encara el paper de suport financer de la corona per tal d'afrontar les costoses accions bèl·liques.³² Per contra, l'aristocràcia resultà molt beneficiada en recompensa als recursos militars que aportà a les campanyes del rei. De bon començament, rebé substanciosos bocins del patrimoni reial: així, a la Ribera del Xúquer foren alienades Cullera (1286), Sumacàrcer (1294), Alberic (1300) i Corbera (1325). A més, assolí importants competències que resultaren fonamentals en la posterior trajectòria de l'estament militar: el mer imperi, que els facultava per a regir els grans senyoriis, i la jurisdicció alfonsina sobre els residents en les petites alqueries. Finalment, també aconseguí accedir al govern municipal de les ciutats, que fins aleshores els havia estat vedat. El conjunt d'operacions militars de les darreries del segle XIII i primeres dècades del XIV, d'un abast encara relativament modest en el conjunt dels agitats temps

La guerra de la Unió exemplifica els nexes entre la major pressió fiscal exigida per sufragar les guerres i l'enfortiment de les institucions (portada de la síntesi d'A. Furió sobre la història valenciana).

30. FURIÓ: *Història del País Valencià...*, pàg. 22.

31. Com remarca Antoni Furió, el creixent predomini polític de la corona tenia molt a veure amb el poder bèl·lic aconseguit, ja que «derivava, en primer lloc, del seu protagonisme absolut en la conquesta del regne [...] i l'aliança amb les ciutats, sustentada en l'intercanvi de privilegis i subsidis», encara que també «hi contribuïen l'ordenament jurídic i administratiu, clarament favorable a la monarquia [...] l'extensió del domini reial, majoritari en el conjunt del país». A canvi dels successius privilegis atorgats als principals municipis de reialenc, «la corona obtenia substancioses compensacions econòmiques i el recolzament polític i financer de les viles del regne per a sanejar una sempre precària hisenda reial i per afrontar la sagnia de les campanyes [militars] exteriors. [...] Els] reis confiaven en la capacitat econòmica de les ciutats per a subvenir a les necessitats pecuniàries de la corona [...], alhora que el desenvolupament polític, i fins i tot militar, d'aquestes determinava el desplaçament del centre de gravetat de la gestió politicoadministrativa de la monarquia, recolzada fins aleshores en la noblesa i en l'alta clerecia [...]. El nou codi [Furs...] consagrava l'hegemonia política de la corona en el nou regne i recollia moltes de les aspiracions de les dinàmiques classes urbanes, en detriment de la preponderància tradicional de la noblesa» (FURIÓ: *op. cit.* pàgs. 45 i 65-72).

32. També permetia a viles i ciutats disposar de diners per a enllestir oneroses iniciatives locals (a canvi, això sí, d'augmentar la pressió fiscal sobre els veïns), però era un objectiu secundari, de manera que el creixement desmesurat del deute públic municipal beneficià sobretot la monarquia.

La València feudal fou una societat militaritzada, les elits dirigents de la qual feren del domini per les armes el seu ofici (ballesters assetjant un castell; FURIÓ: *El rei conqueridor...*, pàg. 60).

La corona promocionà als llinatges que destacaren per la fidelitat mostrada a Pere IV durant la guerra de la Unió (Pere el Cerimoniós representat en una miniatura de l'*Aureum Opus* d'Alzira).

medievals,³³ suscitaren uns efectes molt superiors a allò que seria previsible en bona lògica, ja que motivaren un considerable creixement de les despeses militars de la noblesa i de la pressió fiscal que suportaven viles i ciutats, alhora que donaren un impuls considerable al poder reial.

L'esclat de la Unió permet constatar els rellevants nexes causals que vinculen les guerres amb la major pressió fiscal exigida per sufragar-les i el paral·lel enfortiment de les institucions. Antoni Furió remarca com la necessitat d'obtenir recursos per a sostindre una activitat bèl·lica cada vegada més cara impulsà a desplegar «mecanismes administratius més àgils i eficaços, com ara una nova fiscalitat centralitzada, unes noves estructures militars basades més en la contractació que en el servei feudal i una burocràcia especialitzada». La revolta fou, en essència, la resposta d'unes elits urbanes saturades d'exigències fiscals i «defensores d'un model contractual del poder [...] a les pretensions cesaristes de la corona [...], imbuïda d'una concepció autoritària i centralitzadora».³⁴

Però guerra i autoritarisme reial eren elements que interactuaven en un doble sentit i no sols reforçant el *centralisme* de l'estat, com pretén C. Tilly.³⁵ D'una part, resulta innegable que l'activitat bèl·lica contribuï a reforçar el poder de la corona. Però, per altra banda, la dependència militar, urgida per l'encariment de les guerres, obligà a convocar corts sovint per tal d'obtenir uns recursos imprescindibles, la qual cosa equivalia a fer contínues concessions a nobles i viles que anaven erosionant el poder monàrquic.

La política duta a terme per les autoritats valencianes després d'ofegar la revolta de la Unió palesa els límits del poder de la corona i el caràcter encara embrionari del domini reial. La manera concreta d'efectuar la repressió resulta molt reveladora del precari equilibri existent entre pactisme i autoritarisme: encara resultà inconcebible un càstig polític general al regne (del tipus del que faria Felip V l'any 1707) i fou necessari dosificar, de forma ben hàbil, l'escarment allixonador amb l'imprescindible negociació.³⁶ La corona sols pogué aparenyar ferma i fer gala de potestat en aspectes molt puntuals, sobretot executant de manera ostentosa i cruel els principals líders de la revolta. Alhora, hagué de jugar la carta de l'opció tova i negociadora, sols en aparença magnànima. D'una

33. Reforç de les fortificacions davant l'amenaça d'atacs castellans o les incursions sarraïnes, així com accions puntuals per la Mediterrània.

34. FURIÓ: *op. cit.*, pàgs. 104-106.

35. C. TILLY: *Coerción, capital y los Estados europeos...*, *passim*.

36. Recorda en molts aspectes l'estratègia emprada per Germana de Foix a l'hora de liquidar el moviment agermanat, al mateix temps que contrasta radicalment amb l'actitud de Felip V després de la guerra de Successió.

Combat entre cavalleria de cristians i musulmans, fragment del *Retable de Sant Jordi*, pintat l'any 1423.

part, s'estimulà el retorn a l'obediència amb un mal anomenat *perdó general* sota el qual hi havia el deure de les persones o municipis que havien sobreixit en la revolta de pagar *composicions*, unes multes que ajudaren a reomplir els cofres reials.³⁷ D'altra banda, la corona també exhibí sobirania promocionant els llinatges que havien sobreixit per la fidelitat mostrada a Pere IV durant la guerra, provocant canvis notables en la composició dels estrats oligàrquics.³⁸ Més important encara és el fet que la victòria reial anà seguida —paradoxalment— d'un reforç del pactisme, ja que l'amenaça exterior castellana i l'enorme «desastre polític i financer sofert per la monarquia durant els anys de la guerra obligà Pere IV a renunciar a les seues pretensions autoritàries».³⁹ El paper polític de les corts es reactivà amb la nova fiscalitat gestionada per la Diputació del General, un organisme encarregat de defensar els interessos de la noblesa, amenaçats aleshores per una monarquia amb pretensions autoritàries.⁴⁰

Els lligams entre autoritarisme reial, campanyes militars exteriors i exigències econòmiques a les principals viles del regne es constaten perfectament en el cas d'Alzira durant la bel·licosa conjuntura del 1393. Aprofitant la necessitat de fer-se perdonar el recent assalt a la jueria local, el monarca obtingué substanciosos donatius que incrementaren força el deute d'aquesta vila. El 25 de març del 1393, ja s'autoritza carregar un censal amb el qual satisfer els 800 florins d'or oferts «pel perdó dels danys inferits a la jueria d'Alzira el juliol de 1391», a més de 2.000 més concedits per a auxiliar el rei en l'expedició a Sardenya.⁴¹ No foren suficients, ja que el 20 d'octubre tornà a carregar-se 485 lliures destinades a finançar la campanya contra aquesta illa mediterrània.⁴² Per tal d'aconseguir més recursos encara, la reina Violant es traslladà a Alzira per negociar la cessió «de certes rendes que'ls dits [...] senyor rey e reyna [...] possehien en la dita vila» a canvi de rebre 625 lliures amb les quals finançar la urgent campanya contra Sardenya.⁴³ En total, Alzira incrementà en pocs mesos el passiu censal en 2.425 lliures, una quantitat exorbitant que obligà a exigir un feixuc esforç tributari als veïns per tal de pagar els interessos que cada any generava aquest deute públic.

Durant el segle xv, en especial els regnats de Ferran I i Alfons el Magnànim, l'autoritarisme regi seguí afermant-se a l'ombra d'una activitat bèl·lica cada

37. DD.AA.: *Historia de Valencia Levante...*, pàg. 121.

38. De vegades es recorria a l'excusa de la destrucció dels arxius nobiliaris durant la guerra (real o fictícia) per aconseguir nous privilegis sota l'aparença que es tractava de meres confirmacions de mercès reials més antigues. A tall d'exemple, Escolano esmenta com en el saqueig de la Pobla Llarga —desembre del 1347— els unionistes «pusieron fuego a las casas y castillos en los que se abrasaron los papeles y privilegios de sus mayores» (cit. NAVARRO: *La Pobla Llarga...*, pàg. 60).

39. DD.AA.: *Historia de Valencia Levante...*, pàg. 124.

40. FURIÓ: *op. cit.*, pàgs. 117-118. El nou panorama reforçava el protagonisme polític del regne en detriment del que fins llavors havia exercit la ciutat de València (encara que la capital del regne rebé importants compensacions, com l'ampliació del territori sota la seua jurisdicció, en incloure Cullera i Morvedre).

41. AMA, sign. 011/72. El municipi alzireny es carregà un censal de 650 lliures de capital i pensió anual de 50 lliures en favor de Bertomeu Cruilles, de València, el 18 d'abril, amb les quals pagar-li al rei 2.000 dels 3.000 florins promesos (AMA, sign. 0420/2 i 011/74).

42. AMA, signs. 011/80 i 82.

43. AMA, signs. 011/78, 79, 84 i 0420/1.

vegada més intensa, persistent i cara: Alzira es carregà 1.550 lliures censals el 1413-1415 per tal d'ajudar a les despeses del nou rei i aportà un mínim de 750 lliures el 1441 a la conquesta de Nàpols.⁴⁴ Al llarg d'aquesta centúria, la guerra es féu més estructural⁴⁵ i també comportà majors efectes polítics, fent que el poder monàrquic resultara envigorit.⁴⁶

44. AMA, signs. 011/156, 159 i 160 així com 0424/4.

45. Nou enfrontament amb Castella, represa de l'expansió mediterrània i conflagracions catalanes.

46. A Nàpols s'arribà a bastir un nou «estat centralitzat i burocràtic, lliure dels entrebancs que el sistema pactista i els interessos de les oligarquies [...] imposaven en els regnes peninsulars». El radical contrast entre la docilitat valenciana a les exigències de Joan II i la guerra civil contra aquest rei al Principat en les darreries del Quatre-cents, ha permès a Antoni Furió fer unes afirmacions que podrien resultar igualment vàlides per a referir-se al context de la Unió d'Armes que el comte duc d'Olivares volgué imposar segle i mig després: «El poder reial aconseguia consolidar-s'hi definitivament a costa de les administracions del regne i de la domesticació de les seues oligarquies. En efecte, davant el redoblat esforç exigít per la corona per a reprimir la revolta catalana, el país tornava a demostrar la seua condició d'espai més dòcil davant l'autoritat monàrquica, en accedir més fàcilment a les pressions financeres i les ingerències polítiques en les seues institucions» (*Història del País Valencià...*, pàgs. 162-163).

47. Hi havia diversos tipus de pavesos (mitjancers i de barrera), escuts «amb les seues manetes i suros» ornats amb «els senyals reials d'Aragó», diversos models de llances («manesques, d'exereç, gualandarts»), ballestes i els seus complements («martinets i torns [...], viratons o sagetes primes acabades en forma de cua»), etc.

48. VERCHER: «La tinença...», pàgs. 140-141.

1.4. PRINCIPALS CARACTERÍSTIQUES DELS CONFLICTES ARMATS MEDIEVALS

Una ràpida ullada al conjunt de guerres medievals que afectaren la Ribera del Xúquer permet detectar una sèrie de característiques fonamentals, moltes de les quals seguien manifestant-se al llarg de l'antic règim. Perfilar aquests trets essencials permet assolir un objectiu tan central en l'anàlisi històrica com fer un balanç ajustat entre canvis i permanències, evitant percebre l'evolució com una dinàmica limitada a unes poques mutacions radicals, d'abast *revolucionari* i molt concentrades cronològicament en unes poques dates.

Pel que fa al tipus d'armament emprat, una prova palesa de la gradual milloria experimentada per la tecnologia militar (que desmenteix el concepte de *revolució militar* com un conjunt de canvis dràstics iniciats a partir del segle XVI) la tenim en el fet que les armes emprades per les tropes de Pere I de Castella sorprenueren els soldats valencians que participaren en la defensa de Cullera l'any 1363. Les compres efectuades per l'alcaid del castell de Corbera, en el segon terç del segle XV, permet fer-nos una idea del material bèl·lic defensiu que es feia servir al final de l'etapa estudiada en aquest capítol. Segons Salvador Vercher, consistia en escuts i diversos projectils, tot i que començava a fer-se un ús incipient —gairebé testimonial— de les armes de foc.⁴⁷ Cal remarcar que l'artilleria encara era un armament novell i secundari (s'empraven sobretot «bombardes de diversos calibres, pólvora i pilotes de ferro»)⁴⁸. No ha d'estranyar, doncs, que les fortificacions existents a la vall del Xúquer no estigueren preparades per resistir atacs artillers (encara no ho estaven al final del segle XVI), sinó sols per a suportar el tipus d'assetjament típic dels temps medievals. Una altra

L'autoritarisme regi seguí afirmant-se durant els regnats de Ferran I i Alfons el Magnànim a l'ombra d'una activitat bèl·lica cada vegada més intensa (el Magnànim representat en el *Libri cronicarum*).

Les fortificacions existents a la vall del Xúquer no estigueren preparades per a rebre atacs artillers sinó sols l'assetjament típic dels temps medievals (part oest de les muralles islàmiques d'Alzira).

diferència que cal destacar és el fet que, mentre que les noves fortificacions bastides durant l'antic règim tingueren com a tasca prioritària defensar el litoral, les torres i els castells medievals s'ubicaven sobretot en la ratlla amb Castella i al llarg de les rutes que baixaven des de la meseta i servien per a vigilar les incursions d'hosts castellanés i defensar als camperols autòctons dels seus atacs.

En general, es tractà d'unes guerres cada vegada més cares, tant per la rellevància assolida per unes fortificacions costoses de mantindre, la creixent entitat de tropes mercenàries a sou del monarca com per requerir un equipament bèl·lic costós.⁴⁹

Els principals episodis militars consistien en setges intimidadors i cavalcades de saqueig més que no grans batalles. Els exèrcits estaven formats per la suma d'hosts nobiliàries⁵⁰ i milícies ciutadanes, amb una presència encara embrionària i problemàtica de mercenaris a les ordres directes del rei. En conseqüència, les campanyes bèl·liques solien ser curtes, s'adaptaven als cicles del calendari agrícola i es limitaven als parèntesis en què els braços dels camperols transformats en soldats ocasionals eren menys necessaris per atendre les collites. Les principals batalles, en les quals participaren grans exèrcits, foren escasses (per exemple, en la de la Pobla llarga, de l'any 1347, prengueren part vora 15.000 soldats, amb presència ínfima de la cavalleria, limitada a uns 600 efectius, és a dir, sols el 4% dels contendents).⁵¹ El tipus d'estratègia habitual consistia a aprofitar la superioritat militar per colpejar l'enemic en campanyes curtes, en les quals s'atacaven comunitats camperoles indefenses, s'aconseguia el botí que compensava l'esforç militar desplegat i es devastava el territori agrícola. Les destrosses (que afectaven sobretot els llogarets disseminats en l'espai rural) no eren una crua manifestació de sadisme, sinó una estratègia intimidadora calculada.⁵² Sovint, consistia en una maniobra de càstig o represàlia amb la qual s'intentava provocar moviments de l'enemic o es buscava obtenir botí. Sempre que es podia, però, es mirava d'aconseguir que les autoritats del territori afectat acceptaren pagar tributs als agressors per tal d'estalviar-se futurs atacs o reconegueren la superioritat política i militar de l'adversari i es resignaren a patir amputacions territorials.⁵³ Un criteri essencial de l'estratègia desplegada consistí a focalitzar l'acció sobre un únic front bèl·lic, tancant-ne abans qualsevol altre que estiguera obert.⁵⁴

Pel que fa als efectes polítics de les guerres, el panorama valencià —en especial durant el segle XIV— s'ajusta bastant bé al model de l'etapa *patrimonialista* perfilat per C. Tilly, caracteritzat per diversos trets bàsics. El primer és el caire incipient i secundari dels soldats mercenaris al servei del monarca, ja que els exèrcits reials es nodrien sobretot de milícies i llesves feudals, la qual cosa obligava que les campanyes militars es dugueren a terme sols durant uns pocs mesos a l'any. Una segona característica remarcable és el fet que la «capacitat de les ciutats per a atorgar o retindre la seua ajuda els atorgava un gran poder negociador». Una conseqüència notable del paper subministrador de recursos bèl·lics que exercien viles i ciutats és el fet que una agrupació de súbdits descontents «podia igualar las fuerzas del soberano, mientras que individuos, grupos y poblaciones enteras disponían de oportunidades abundantes para pasarse a otras jurisdicciones contrincantes», tal com s'esdevingué a terres valencianes durant la guerra de

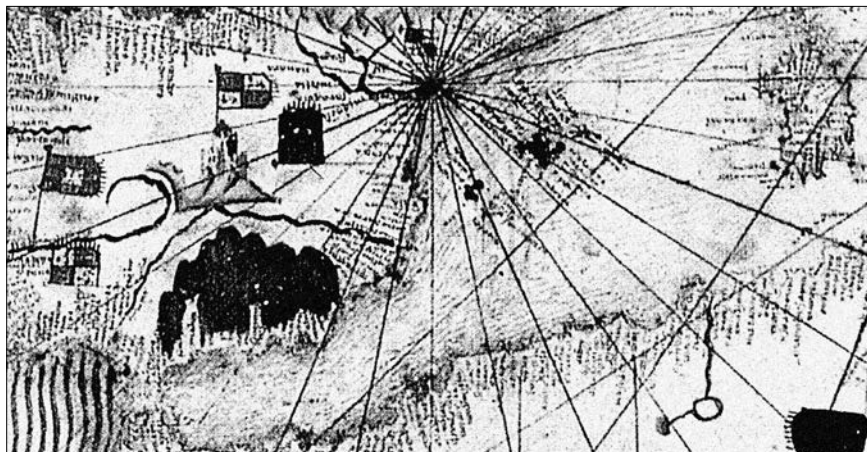
Les destrosses militars afectaven sobretot els llogarets disseminats en l'espai rural (representació del Toro, prop de Benimuslem, en el mapa de Juan de Roxas de l'any 1765).

49. En computar els costos econòmics de la guerra no hauríem d'oblidar sumar a les despeses de l'equipament militar l'import del trencament de la normalitat econòmica.
50. La participació bèl·lica de la noblesa era rellevant: a canvi d'assumir una part considerable dels costos militars, obtenia privilegis estamentals genèrics i mercès reials personals (concessió de senyories o augment de la jurisdicció sobre els vassalls, nomenament per determinats càrrecs polítics, etc.).
51. Per contra, la participació de la cavalleria en les ràtzies era aclaparadora: així, les tropes del mestre de Calatrava que devastaren part de la Ribera l'any 1430 estaven integrades per doble proporció de cavalleria que d'infanteria (SÁIZ: «La intervenció...», pàgs. 146-160).
52. Per exemple, si Jaume I fou cruel amb la població musulmana que resistia a Cullera («llançant pedres artilleres contra estols de dones i criatures» o destróssà els sistemes de recs existents al nord de Xàtiva fou per accelerar la rendició dels respectius castells (DD.AA.: *De la conquesta...*, pàg. 82).
53. En ocasions, però, els defensors destruïen els camps com a part d'una tàctica que mirava d'evitar que els assetjadors pogueren aprovisionar-se amb els fruits que estaven a punt de recollir-se, com féu, per exemple, la ciutat de València en ser assetjada per les tropes de Pere I (DD.AA.: *Historia de Valencia Levante...*, pàgs. 122-126). I no era estrany que la població del territori convertit en escenari bèl·lic temera gairebé tant els propis exèrcits com als enemics.
54. A tall d'exemple, la necessitat de frenar les incursions dels musulmans granadins o dissipar l'amenaça benimerf obligà el rei catalanoaragonès a aparcar la tradicional pugna amb Castella (regne amb el qual es disputava l'hegemonia peninsular), substituint-la per una aliança conjuntural en 1305-1309 i 1339. I a l'inrevés, per d'assegurar-se la tranquil·litat durant l'expedició contra Sardenya, Jaume II no tingué cap escrúpol a signar, l'any 1321, diverses treves amb les autoritats musulmanes de Granada, contra les quals lluitava habitualment (DD.AA.: *De la conquesta...*, pàgs. 59, 172 i 192-197).

55. Una altra característica menys important era que «*las diferencias entre soldados, bandidos, piratas, rebeldes y señores [...] se difuminaban dentro de un continuo de acción coercitiva*» (TILLY: *Coerción...*, pàgs. 47-48, 58, 90 i 270). Precisament les dificultats de Pere IV per a satisfer les soldades de l'exèrcit de mercenaris catalans que el servia provocà el fracàs de l'expedició reial contra els rebels de València.
56. Per exemple, Alzira hagué d'apel·lar als Furs i als privilegis particulars que posseïa per tractar d'oposar-se, el 19 de novembre del 1393, a la demanda autoritària del batlle general del regne, el qual exigia aportar 22 ballesters per participar en l'expedició a Sardenya (AMA, sign. 011/85).
57. Tant durant la guerra medieval de la Unió, en les Germanies de començament del segle XVI com durant la guerra de Successió de principi del Set-cents, l'opció dels vassalls de senyoriu a l'hora de triar bàndol estigué retallada pel criteri prescrit pel respectiu senyor.
58. Com A. Furió remarca a nivell general i hem constatat, s'esdevingué a Alzira i altres nuclis de la Ribera del Xúquer (FURIÓ: *Història del País Valencià...*, pàgs. 80, 106-108 i 118-120; DD.AA.: *Historia de Valencia Levante...*, pàg. 120; AMA, sign. 011/49).
59. Així, la guerra contra València del 1363 respongué a l'estratègia adoptada per Pere el Cruel per a tallar de soca-rel l'oposició nobiliària al procés de centralitzar les institucions que havia iniciat i «mitigar les resistències internes amb una ràpida i fàcil victòria militar en l'exterior». De la mateixa manera, la rellevància militar assolida per la ciutat de València en la defensa del regne durant la guerra amb Castella li fou pagada amb un major protagonisme en les institucions i amb l'ampliació del terme municipal, que incorporà Cullera, Morvedre i el Puig (FURIÓ: *Història del País Valencià...*, pàgs. 112-116 i 120).

la Unió.⁵⁵ Cal acceptar que les campanyes militars propiciaren cert augment de l'autoritarisme reial,⁵⁶ però no podem oblidar que estigué lubricat —o potser fins i tot compensat— per una política basada en la concessió, de forma selectiva, de privilegis als principals col·laboradors, bé foren nobles, viles o ciutats. La guerra se'ns mostra, doncs, com un factor que accelerà l'evolució política, bé en el sentit d'augmentar el caràcter dominador de la monarquia o, tot just a l'inrevés, minvant-lo com a conseqüència de la necessitat d'entendre's amb nobles i ciutats.

En definitiva, que en lloc de percebre's una dicotomia radical entre les guerres medievals i les de l'antic règim, allò que es constata és un continuïum de canvis graduals. Pel que fa a la política exterior, la lluita pel control del Mediterrani es mantingué com un àmbit prioritari: en temps medievals contra Gènova i durant l'Època Moderna per aturar l'amenaça de l'expansionisme otomà. La lluita per l'hegemonia peninsular contra Castella deixà pas, a partir del segle XVI, a una difícil subordinació a les directrius del regne peninsular més poblat i que més recursos proporcionava a la monarquia. Del repertori d'actuacions militars de temps medievals sols desaparegueren les guerres frontals amb Castella. Els atacs corsaris i el pànic a patir una sobtada invasió musulmana, l'entrada de tropes franceses a Catalunya que requeriren l'ajut valencià, les bandositats oligàrquiques o les guerres civils entre valencians⁵⁷ continuaren sent calamitats que afectaren els habitants de la Ribera durant els segles XVI-XVIII. I encara d'altres elements que subratllen les continuïtats entre els temps medievals i l'antic règim són els nexes entre guerres exteriors i augment dels tributs que suportava la població o l'expansionisme militar com a estratègia efectiva amb la qual tapar diversos problemes interns. La necessitat de finançar les campanyes exteriors impulsades per la monarquia catalanoaragonesa en temps medievals comportà oneroses exigències que endeutaren les hisendes municipals i carregaren d'impostos els veïns.⁵⁸ També foren pautes habituals (tant en els darrers segles medievals com durant l'antic règim) que els problemes interns es taparen a base d'impulsar l'expansionisme militar així com que el protagonisme guerrer reforçara la rellevància política que corresponia a cada peça (ciutat, estament, etc.) en l'instable trencaclosques polític.⁵⁹

La Corona d'Aragó Il·lità, en els segles XIV i XV, per disputar el control del Mediterrani a Gènova (portulari medieval).